

Eugeniusz Szymik

"Przyjazna szkoła", Erich Petlák, Livia Fenyvesiová, Kraków 2012 : [recenzja]

Nauczyciel i Szkoła 2 (52), 209-213

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugeniusz SZYMIK

Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości

Recenzja książki: Erich Petlák,
Livia Fenyvesiová, Przyjazna szkoła,
Wydawnictwo PETRUS, Kraków 2012, ss. 128.

Termin „przyjazna szkoła” nierozzerwalnie wiąże się z działalnością kształcąco – wychowawczą szkoły, w której atmosfera powinna być oparta na następujących aksjomatach:

- przyjazny stosunek nauczycieli do uczniów,
- wzajemne zaufanie w trakcie zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych,
- osobowość nauczyciela, jego postawa wobec uczniów,
- samodzielność i szczerłość uczniów w ich stosunkach z nauczycielami,
- szkoła jako miejsce spokojnej i bezpiecznej nauki,
- poprawna komunikacja w relacjach interpersonalnych nauczyciel: uczeń,
- okazywanie dzieciom i młodzieży głębokiego zrozumienia i szacunku wobec ich potrzeb i dążeń.

W takim też znaczeniu używają tego terminu słowaccy autorzy recenzowanej książki – E. Petlák i L. Fenyvesiová, którzy przypominają nam w jej treści, że praca nauczyciela z uczniem oznacza nie tylko nabywanie przez niego nowych wiadomości, umiejętności i postaw, ale także poprawne relacje nauczyciela z wychowankami.

Głównym celem pracy jest unaocznienie czytelnikom (przede wszystkim studentom kierunków pedagogicznych, nauczycielom i rodzicom), iż wielki wpływ na przebieg i wyniki procesu wychowawczo – edukacyjnego mają takie czynniki, jak: metody i formy nauczania stosowane przez nauczyciela oraz przekazywane przez niego treści, osobowość samego nauczyciela i jego styl pracy, atmosfera (klimat) szkoły i klasy oraz zachodzące w nich relacje interaktywne (relacje pedagogiczne), czyli, „ Jak uczeń czuje się w szkole, w jaki sposób szkoła pomaga mu odnaleźć się w zespole uczniów, jak prowadzi go i jak pomaga mu we właściwym kształtowaniu obrazu samego siebie, w jaki sposób podchodzi do niego nauczyciele...” (s. 110).

Recenzowana książka składa się z siedmiu rozdziałów poprzedzonych *Wstępem*, a zamkniętych *Zakończeniem*, *Aneksami* i *Literaturą* (czyli wykazem pozycji bibliograficznych).

We *Wstępie* odnajdujemy bardzo ważne uzasadnienie dla napisania tej pracy. Autorzy uważają, iż „(...) cel i zamysł wypływają nie tylko z poglądów teoretycznych, lecz także ze znajomości realiów procesu wychowawczo – edukacyjnego. Jego efekty nie zależą jedynie od tego, jakie metody i formy nauczania stosuje nauczyciel, ani od tego, jaką techniką pedagogiczną się posługuje. Nie mniej znacząca i niezwykle ważna jest atmosfera szkoły i atmosfera klasy, podobnie jak interakcja pedagogiczna czy relacje interaktywne, jakie zachodzą w szkole lub w klasie.” (s. 5).

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *O nauczaniu i interakcji*, omówione zostały zagadnienia dotyczące roli i znaczenia interakcji w procesie wychowawczo – edukacyjnym. Autorzy przybliżają czytelnikowi kluczowe aspekty, które stanowią podstawę dobrych relacji między nauczycielem a uczniem. Zaliczyli do nich kolejno poznanie: stanu zdrowia ucznia, poznanie rodziny i rodzinnego zaplecza uczenia, zainteresowań ucznia, stylów uczenia się ucznia, statusu ucznia w klasie, jak uczeń zachowuje się na innych lekcjach, u innych nauczycieli. W dalszej kolejności wskazali na potrzebę dostrzegania przez wychowawcę cech osobowościowych ucznia (istotnych dla dobrych relacji interaktywnych), takich jak: cechy aktywacyjno – motywacyjne, dotyczące relacji i postaw, dotyczące efektywności, dynamiczne, samoregulacyjne oraz charakteru relacji społecznych w klasie, w której uczy.

Na koniec rozdziału pojawia się konkluzja, iż „Dobry nauczyciel jest w każdej sytuacji nie tylko nauczycielem, ale także „badaczem” osobowości ucznia i klasy, wykorzystującym tę wiedzę w swojej dalszej pracy.” (s. 13.).

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Pojęcie i rodzaje interakcji*, autorzy podają źródłosłów słowa „interakcja” oraz wyjaśniają jego znaczenie. Koncentrują się na podziale interakcji z różnych punktów widzenia, na przykład:

- z punktu widzenia relacji interpersonalnych – **relacje interpersonalne** (1. relacje równorzędne lub nierównorzędne, 2. relacje kolegialne, 3. relacje przyjacielskie); **relacje międzygrupowe** (1. relacje pozytywne, 2. relacje negatywne); **relacje jednostka a grupa** (1. relacje między jednostką a grupą, 2. relacje między grupą a jednostką);
- z punktu widzenia kategorii potrzeb – 1. relacje, w których dominuje afiliacja (wzajemność, chęć „przynależności”); 2. relacje, w których dominuje potrzeba „rządzenia”, „władzy”, „kontroli”; 3. relacje, w których występuje połączenie potrzeby troski, poświęcenia się z potrzebą zależności; 4. relacje polegające na wspólnym działaniu i potrzebie sukcesu; 5. relacje polegające na kulturowym i światopoglądowym przewodnictwie; 6. relacje partnerskie, wynikające ze wzajemnych kontaktów między rówieśnikami;

- z punktu widzenia nastawienia na ucznia – 1. nastawienie społeczne; 2. nastawienie egoistyczne; 3. nastawienie na pracę.

Petlák i Fenyvesiová zwracają uwagę również na czynniki mające wpływ na całokształt pracy i satysfakcję nauczyciela oraz na poziom interakcji w nauczaniu. Do czynników tych autorzy zaliczyli:

1. nauczyciel ↔ materiał nauczania; 2. nauczyciel ↔ uczeń; 3. nauczyciel ↔ koledzy; 4. nauczyciel ↔ zarządzanie szkołą; 5. nauczyciel ↔ rodzice; 6. nauczyciel ↔ społeczeństwo.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Interakcja społeczna*, definiuje i wyjaśnia istotę interakcji społecznej jako narzędzia procesu edukacyjnego (w ujęciu różnych badaczy słowackich, m.in. A. Vališovej, J. Verbovskej, J. Oravcovej). Na podkreślenie zasługują trafne spostrzeżenia J. Oravcovej, która wyróżnia pięć etapów (faz) interakcji zachodzących na lekcji, według następującego przebiegu: powitanie, ustanowienie relacji, opanowanie zadań lekcyjnych, zakończenie relacji, pożegnanie. Nie ulega wątpliwości, iż mają one istotny wpływ na opinię nauczyciela o pracy klasy i na przebieg lekcji.

Nauczyciel, chcąc skutecznie wychowywać i nauczać, powinien troszczyć się o właściwe relacje z uczniami. Tezę tę potwierdzają autorzy recenzowanej książki, pisząc: „(...) podstawowym procesem, w którym krystalizuje się klimat społeczny, jest międzyludzka interakcja. Przeżywanie klimatu klasy jako pozytywnego lub negatywnego ma wpływ nie tylko na postępy uczniów, ale także na ich wzajemne relacje między nimi a nauczycielem.” (s. 28.). W końcowej części rozdziału pojawiają się cenne uwagi dotyczące znaczenia sprzężenia zwrotnego w relacjach interaktywnych, zachodzących w procesie nauczania.

Rozdział czwarty, pt. *Pedagogiczno – dydaktyczne i psychologiczne poglądy na interakcję*, przynosi próbę zdefiniowania istoty interakcji na płaszczyźnie pedagogicznej (m.in. poglądy J. Petříkovej, J. Skalkovej, J. Teja, A. Vališovej) i psychologicznej (uwagi zawarte w pracy L. Ďuriča i J. Štefanoviča, refleksje J. Hvozdička, V. Kulič, K.M. Czarneckiego) oraz garść informacji na temat czynników gwarantujących skuteczność oddziaływań nauczyciela w procesie wychowawczo – edukacyjnym, takich jak: osobowość nauczyciela, jego styl pracy, stosowane metody... Cenne wskazówki zamieszczone w tym rozdziale pracy dotyczą również tzw. preferencyjnych postaw nauczyciela wobec uczniów, które mogą przybierać takie formy, jak: wyraźnie pozytywne relacje i postawy nauczyciela wobec niektórych uczniów, średnio pozytywna postawa wobec niektórych uczniów, neutralna postawa nauczyciela wobec niektórych uczniów, negatywna postawa nauczyciela wobec niektórych uczniów.

O dydaktycznych aspektach interakcji w odniesieniu do lekcji lub innych organizacyjnych form nauczania czytelnik dowiaduje się z piątego rozdziału książki, zatytułowanego *Dydaktyczne aspekty interakcji*. W rozdziale tym scharakteryzowane zostały niektóre dydaktyczne aspekty interakcji w ujęciu takich badaczy, jak: J. Vašutovej, M. Wosińskiego, M. Rutter. W dalszej kolej-

ności autorzy przedstawiają klasyfikację T. L. Gooda i C. Powera, przywołaną w książce J. Bérešovej, dotyczącą modeli interaktywnych. Klasyfikacja ta wiąże się bezpośrednio z kognitywnymi stylami uczenia się uczniów oraz ma wpływ na ich pracę w klasie.

Zdaniem autorów recenzowanej książki na efektywność nauczania wpływają między innymi: czynniki uczestniczące w formowaniu pozytywnej relacji między nauczycielem a uczniem (tj. interakcja, instrukcje, organizacja pracy w klasie), styl pracy nauczyciela (jego indywidualne właściwości, zdolności dydaktyczne, cechy pedagogiczno – psychologiczne), postępy ucznia i jego samoocena, metody stosowane przez nauczyciela podczas zajęć lekcyjnych, a szczególnie metody aktywizujące, które mają za zadanie zaktywizować uczniów, stymulują ich indywidualny rozwój, pobudzają możliwości twórcze i wyobraźnię. Metody te można podzielić na następujące kategorie: **metody oparte na komunikacji** werbalnej (rozmowa, metody dyskusyjne, brainstorming, metoda rozwiązywania problemów, metoda rozwiązywania projektów, metody heurystyczne, metoda wyjaśniania, metody demonstracyjne), **metody grania roli** (metody inscenizacyjne, metody sztuk dramatycznych, metoda improwizacji historycznych, sztuki dydaktyczne), **metody wykorzystujące kooperatywne uczenie się** (metody zespołowej pracy uczniów, czyli nauczanie partnerskie, rówieśnicze). Petlák i Fenyvesiová dostrzegli również potrzebę dążenia nauczycieli do obiektywizmu podczas egzaminowania, sprawdzania i stawiania ocen, gdyż jest on nieodłącznym elementem relacji interaktywnych. Na koniec rozdziału autorzy konkludują, że „interakcja nie jest „statyczną”, lecz „zmienną” sferą procesu wychowawczo – edukacyjnego. Ponadto wpływa na nią także atmosfera klasy – krótkotrwała sytuacja w klasie...” (s. 84).

Rozdział szósty, zatytułowany *Komunikacja jako interakcja*, potwierdza tezę, iż dobra komunikacja stanowi podstawę właściwych relacji interaktywnych, które wpływają na wyniki procesu wychowawczo – edukacyjnego. Nie dziwi zatem fakt, iż autorzy, dokonując opisu podstawowych interakcji i relacji komunikacyjnych, poszukują przyczyn niewłaściwego zachowania uczniów w klasie, podają nauczycielom sposoby ich niwelowania, podkreślają wpływ płci uczniów na charakter interakcji z nauczycielem. Zwracają szczególną uwagę na znaczenie relacji rówieśniczych w procesie socjalizacji uczniów, w rozwoju ich społecznych kompetencji i powodzeń w szkole, a także na dobrą organizację pracy nauczyciela, która warunkuje dobrą pracę uczniów.

W ostatnim, siódmym, rozdziale pracy pt. *Przed zakończeniem*, Petlák i Fenyvesiová przytaczają wybrane przykłady rzeczywistych sytuacji relacji interaktywnych, zaczerpnięte z publikacji V. Pařízka, unaoczniające czytelnikom, że poziom relacji interaktywnych zależy od taktu pedagogicznego oraz powołują się na dwa przykłady z publikacji F. Omelki, ilustrujące różne spojrzenia na pedagogiczne podejścia nauczyciela do ucznia.

Prezentowana książka jest praktycznym poradnikiem nie tylko dla nauczycieli i rodziców, ale przede wszystkim dla tych, którzy przygotowują się do zawodu nauczycielskiego. Zamieszczone w niej wykresy, schematy, tabele i aneksy pozwalają poznać bliżej środowisko szkoły, istotę interakcji (relacji interaktywnych) w procesie wychowawczo – edukacyjnym, czynniki sprzyjające kształtowaniu się pozytywnego klimatu klasy i szkoły. Chodzi o to, czy nauczyciel tylko naucza, kontroluje i ocenia, czy też interesuje się problemami, trudnościami i potrzebami swoich wychowanków (*Aneks nr 1* i *Aneks nr 2*) oraz, czy dokonuje autorefleksji nad własną pracą (*Aneks nr 3*).

Całość pracy, napisanej zrozumiałym, jasnym i poprawnym językiem, posiada starannie przemyślaną oraz logicznie ujętą strukturę treści.

Recenzowana książka jest interesująca i wartościowa z poznawczego punktu widzenia, bowiem zawiera nie tylko ciekawe opracowanie teoretyczne (autorzy dokonują rekapitulacji stanu badań nad powszechnie znanymi poglądami pedagogicznymi, dotyczącymi na przykład relacji interaktywnych między nauczycielem i uczniem, rodzajów interakcji, jej dydaktycznych aspektów, cech osobowościowych ucznia), ale również interesujące przemyślenia autorów – refleksyjnych praktyków (stanowiące ich rezultat pracy wychowawczo – edukacyjnej), które dotyczą przede wszystkim zagadnienia podstaw interakcji.